

سرشناسه: رفیعی، علی، ۱۳۴۷-

عنوان و نام پدیدآور: تحولات دادرسی در حقوق ایران (از باستان تا امروز)/علی رفیعی، کورش شفیع.

مشخصات نشر: تهران: فکرسازان، ۱۳۹۳.

مشخصات ظاهری: ۲۴۰ ص.

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۸۸۸۴-۹۶-۸

وضعیت فدرستنویسی: فیفا

موضوع: بین دادرسی ایران -- تاریخ

شناسه افزوده: رفیعی، کورش، ۱۳۵۰-

رده بندی کنگره: ۱۳۹۳ / ۱۶۵ KMH

رده بندی دیویی: ۲۴۷ / ۵۵

شماره کتابشناسی ملی: ۳۵۰۹۴۴۶

تهران؛ انتشارات فکرسازان

تحولات دادرسی در حقوق ایران (از باستان تا امروز)

نویسنده: دکتر علی رفیعی، کورش شفیع

تعداد صفحه: ۲۴۰

سال و نوبت چاپ: ۱۳۹۳، اول

تیراژ: ۱۰۰۰ جلد

قیمت: ۱۲۰۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۸۸۸۴-۹۶-۸

دفتر مرکزی انتشارات:

تهران - خ انقلاب - خ وحید نظری - بین خ دانشگاه و خ فجر رازی - ک قدیری - پ ۲۲

واحد ۴: تلفن: ۶۶۴۸۹۲۹۷ فکس: ۶۶۹۶۰۷۶۰

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱۵	مقدمه
۱۹	فصل اول: موضوع دوره بندی تشکل آیین دادرسی مدنی در ایران
۲۱	باب اول موضوع بحث آیین دادرسی مدنی در ایران
۲۱	گفتار اول: آیین دادرسی مدنی
۲۲	گفتار دوم: فایده آیین دادرسی مدنی
۲۴	باب دوم: دوره بندی تاریخ تشکل آیین دادرسی مدنی در ایران
۲۴	گفتار اول: در ایران باستان
۲۴	بند اول: نظام حقوقی هخامنشی
۳۳	نظام حقوقی و دادرسی در زمان کوروش
۳۳	نظام حقوقی و دادرسی در زمان داریوش
۳۴	گفتار دوم: نظام حقوقی و دادرسی دوره اشکانیان
۳۶	تشکیلات نظام قضایی دوره اشکانی
۳۷	گفتار سوم: نظام حقوقی در دوره ساسانیان
۳۸	بند اول: آئین دادرسی در نظام ساسانی
۳۹	بند دوم: منابع حقوق و احکام قضایی در دوره ساسانیان
۴۰	گفتار چهارم: دادرسی و حقوق در صدر اسلام

- بند اول: قوه قضائیه در حکومت مدینه ۴۰
- بند دوم: اهمیت عدل در اسلام ۴۵
- بند سوم: اصول بنیادین حقوق قضایی در اسلام ۴۷
- بند چهارم: شروط قاضی در اسلام ۴۸
- بند پنجم: دادگری پیامبر اسلام حضرت محمد (ص) ۴۹
- بند ششم: دادرسی در دوران ابوبکر ۴۹
- بند هفتم: دادرسی در دوران عمر ۵۰
- بند هشتم: دادرسی در دوران عثمان ۵۰
- بند نهم: دادرسی در زمان حضرت امام علی (ع) ۵۱
- گفتار پنجم: حقوق و دادرسی در زمان قاجار ۵۲
- بند اول: اصلاحات ناصری ۵۳
۱. اصلاحات امیرکبیر ۵۳
۲. اصلاحات پس از قتل امیرکبیر ۵۴
۳. اصلاحات سپهسالار ۵۵
- بند دوم: عصر مظفرالدین شاه ۵۶
- بند سوم: عصر مشروطه ۵۶
- بند چهارم: اصل تفکیک دادرسی شرعی و عرفی ۵۹
- بند پنجم: اصلاحات در اصول حقوقی دوره مشروطه و دادرسی ۶۰
- گفتار ششم: دوران پهلوی ۶۲
- بند اول: دوره رضا شاه پهلوی ۶۲

بند دوم: دوره محمد رضا شاه پهلوی ۶۳

بند سوم: نظام قضایی در دوره مصدق ۶۵

بند چهارم: اصلاحات قضایی در دوران دکتر مصدق ۶۶

بند پنجم: نظام قضایی از کودتا تا انقلاب (۱۳۲۸ - ۱۳۵۷ ه.ش) ۶۶

گفتار هفتم: نظام قضایی پس از انقلاب ۱۳۵۷ خورشیدی ایران ۶۷

فصل دوم: تشکل مفهوم و پدیده های عمومی و کلی در قانون آیین دادرسی

مدنی در ایران ۷۳

باب اول: اختتامات قضایی طبق قانون آیین دادرسی مدنی ایران در چهار

دوره ۷۵

گفتار اول: در دوره اول ساسانی ۷۵

بند اول: دوران هخامنشیان ۷۵

بند دوم: دوران اشکانی ۷۶

تشکیلات نظام قضایی دوره اشکانی ۷۶

بند سوم: ساختار قضایی دوران ساسانی ۷۷

ساختار و تشکیلات قضایی ۷۷

۱- شاه ۷۸

۲- وزیر دادگستری ۷۹

۳- دادگاه ها ۷۹

الف) دادگاه های اختصاصی ۷۹

ب) دادگاه های عمومی (عرفی) ۸۱

۴- کارگزاران و همکاران دادگستری ۸۳

الف) قاضیان ایران ۸۳

- ۸۵..... (ب) وکیلان
- ۸۶..... ۵- شیوه های رسیدگی
- ۸۶..... (الف) رسیدگی به دعوی از راه داوری
- ۸۶..... (ب) رسیدگی قضایی
- ۸۷..... (ج) حکم غیابی
- ۸۸..... (د) دادرسی تأخیری
- ۸۹..... ۶- شکایات از حکم (اعتراض به رأی دادگاه)
- ۸۹..... (الف) شکایت از احکام
- ۸۹..... (ب) طعن و نقض (اعتراض از احکام)
- ۹۰..... گفتار دوم: تبدیل از دادرسی در دوران اسلام
- ۹۲..... گفتار سوم: ساختار قضایی در قاجار تا مشروطه
- ۹۲..... بند اول: مراجع دادرسی
- ۹۲..... ۱- مراجع دادرسی عرفی
- ۹۳..... ۲- مراجع دادرسی شرعی
- ۹۴..... ۳- مراجع دادرسی اختصاصی
- ۹۵..... بند دوم: ساختار تشکیلات قضایی در دوران قاجار پس از مشروطه
- ۹۶..... ۱- محاکم صلحیه
- ۹۶..... ۲- محاکم تجارتی
- ۹۷..... ۳- محاکم ابتدایی
- ۹۷..... ۴- محاکم استیناف (معادل تجدید نظر امروزی)
- ۹۸..... ۵- دیوان تمیز (معادل دیوان عالی کشور امروزی)
- ۹۹..... گفتار چهارم: ساختار قضایی دوران پهلوی

۱- محاکم عمومی و اختصاصی ۹۹

۲- دادسرا ۹۹

گفتار پنجم: تشکیلات و ساختار قضایی بعد از پیروزی انقلاب اسلامی در سال

۱۳۵۷ هجری شمسی ۱۰۲

بند اول: انواع دادگاه حقوق ۱۰۳

دادگاه حقوقی دو ۱۰۳

۲- دادگاه حقوقی یک ۱۰۳

۳- دیوان عالی کشور ۱۰۴

بند دوم: ساختار عالی کشور در حال حاضر ۱۰۵

۱- شورای حل اختلاف ۱۰۶

۲- محاکم عمومی ۱۰۶

۳- دادگاه های تجدیدنظر استان ۱۰۶

۴- دادگاه کیفری استان ۱۰۶

۵- دیوان عالی کشور ۱۰۶

باب دوم: مفهوم های اساسی و تشکیل این پدیده در قانون اساسی ایران ۱۰۸

بند اول: مفهوم دعوا ۱۰۹

اول: مفهوم اخص دعوا ۱۱۰

دوم: مفهوم اعم دعوا ۱۱۱

بند دوم: شرایط اقامه ی دعوا چیست و چه اشخاصی می توانند دعوا را مطرح کنند؟ ۱۱۱

الف) نفع و ویژگی های آن ۱۱۳

ب) سمت ۱۱۶

- ج) اهلیت قانونی ۱۱۷
- بند سوم: به چه دادگاهی می توان مراجعه کرد؟ ۱۱۸
- ۱- صلاحیت ذاتی (صنف - نوع - درجه) ۱۲۰
- ۲- صلاحیت نسبی و محلی ۱۲۲
- درجه ۱م: اصل ترفع و تناظر چیست؟ ۱۲۳
- بند پنجم: دادرسی چگونه آغاز می شود؟ ۱۲۴
- بند ششم: محور احاب دعا در جلسات دادرسی چگونه است؟ ۱۲۵
- بند هفتم: ؟ ۱۲۶
- بند هشتم: دادرسی نخستین است و مراجع اعتراض آن کدامند؟ ۱۲۷
- فصل سوم: مرافعه مدنی طبق قانون ایران ۱۲۹**
- باب اول: مرافعه و طرز برگزاری آن ۱۳۱
- گفتار اول: مفهوم دادرسی ۱۳۱
- گفتار دوم: جلسه ی دادرسی، تعیین و تشکیل ۱۳۲
- بند اول: تقدیم وارجاع دادخواست ۱۳۳
- بند دوم: جلسه ی دادرسی ۱۳۵
- اول: مفهوم جلسه ی دادرسی ۱۳۵
- دوم: اقسام جلسه ی دادرسی ۱۳۶
- الف) جلسه ی دادرسی عادی ۱۳۶
- ب) جلسه ی دادرسی خارج از نوبت ۱۳۷
- گفتار سوم: تطبیق سه دوره ی معاصر قانون آیین دادرسی مدنی ۱۳۸

باب دوم: طرف های اشتراکچی یا اصحاب دعوا ۱۳۹

بند اول ۱۴۳

۱- خواهان ۱۴۳

۲- خوانده ۱۴۴

۳- وکیل ۱۴۷

بند دوم ۱۴۷

۱- شورای حل اختلاف یا بدوی ۱۴۷

۲- دعوی متقابل ۱۴۸

۳- واخواهی ۱۴۹

۴- تجدید نظر خواهی ۱۵۰

۵- فرجامخواهی ۱۵۱

۶- ورود ثالث ۱۵۳

۷- جلب ثالث ۱۵۴

۸- اعتراض ثالث ۱۵۵

۹- اعاده دادرسی ۱۵۷

باب سوم: دلیل های اثبات دعوا ۱۵۹

گفتار اول: در دوران باستان ۱۶۰

بند اول: دوران هخامنشی و کهن ۱۶۰

بند دوم: ادله اثبات دعوا در دوره ساسانیان ۱۶۵

بند سوم: ادله اثبات دعوا در صدر اسلام ۱۶۶

بند چهارم: ادله اثبات دعوا در حقوق معاصر ۱۶۷

۱- اقرار	۱۶۸
الف) منابع اقرار	۱۶۹
۱- قرآن	۱۶۹
۲- سنت و روایات	۱۷۰
۳- اجماع	۱۷۰
۴- اتفاق عقلا	۱۷۰
۵- منابع حقوقی	۱۷۱
ب) شرایط اقرار	۱۷۱
ج) انواع اقرار	۱۷۲
اقرار در دادگاه و اقرار خارج دادگاه	۱۷۲
اقرار کتبی و شفاهی	۱۷۴
اقرار صریح و اقرار ضمنی	۱۷۴
اقرار قاطع و غیر قاطع	۱۷۵
۲- سند	۱۷۵
انواع سند	۱۷۶
۳- گواهی و شهادت	۱۷۹
تعریف شهادت	۱۷۹
ویزگی شاهد	۱۸۰
مواردی که شهادت پذیر است	۱۸۲
تمناد و جنسیت گواهان	۱۸۳
۴- سوگند	۱۸۴
انواع سوگند	۱۸۵
موقعیت سوگند در بین ادله	۱۸۶

تحولات دادرسی در حقوق ایران □ ۱۳

- ۱۸۷..... اهمیت نظری و استفاده نادر عملی
- ۱۸۹..... اقسام سوگند به طور کلی؛ قضایی و التزامی
- ۱۹۰..... اقسام سوگندهای اثباتی
- ۱۹۱..... ساختار و ماهیت سوگند
- ۱۹۲..... شرایط و احکام سوگند
- ۱۹۳..... دلالت قسم
- ۱۹۴..... موارد قابل قبول
- ۱۹۴..... شرایط تجزیه قسم
- ۱۹۵..... اقسام سوگند
- ۱۹۵..... مورد قسم و شرایط آن
- ۱۹۷..... موضوع سوگند (سوگند طاعن، نفی علم)
- ۱۹۸..... قلمرو کارایی سوگند
- ۱۹۸..... اثر سوگند و بررسی اصل نسبی بودن اثر سوگند
- ۱۹۹..... جایگاه قسم در میان سایر ادله اثبات دعوی (توقیفی) (سلسله مراتب ادله ی اثبات دعوی)
- ۲۰۰..... نتیجه گیری مبحث سوگند
- ۲۰۲..... ۴- امارات
- ۲۰۲..... الف) امارات قانونی
- ۲۰۳..... ۱- اماره فراش
- ۲۰۳..... ۲- اماره ید
- ۲۰۳..... ۳- اماره تجاری بودن معاملات تجار
- ۲۰۳..... ۴- اماره بطلان معاملات تاجر متوقف یا اماره به قصد فرار از دین بودن آنها
- ۲۰۴..... ب) امارات قضایی
- ۲۰۴..... ۱- کارشناسی

۲۰۴.....	۲- ماینه محل
۲۰۵.....	۳- تحقیق محلی
۲۰۷.....	باب چهارم: نحوه قبول دادرسی در دعوا یا نحوه تشریفات صدور حکم
۲۰۷.....	۱- تقدیم دادخواست و ارجاع آن
۲۰۸.....	۲- رسیدگی به صلاحیت
۲۰۹.....	۳- تشکیل جلسه دادرسی
۲۱۰.....	۴- اتخاذ تصمیم با تشکیل جلسه دادرسی
۲۱۱.....	۵- تشریفات دادرسی و جلسه دادرسی در آیین دادرسی ایران
۲۱۳.....	فصل چهارم: روندی تشکیل آیین دادرسی مدنی در ایران و کشورهای دیگر - تطبیقی
۲۱۶.....	الف) نظام حقوقی کامرون
۲۱۷.....	ب) نظام حقوقی نوشته یا روم
۲۲۱.....	نتیجه گیری
۲۲۳.....	منابع و مأخذ

مقدمه

با توجه به اهمیت آیین دادرسی و کاربرد روزمره آن در جریان رسیدگی‌های قضایی در محاکم و از آنجایی که قانون فعلی آیین دادرسی مدنی ایران نتیجه سیر تکاملی و تاریخی قوانین سابق آیین دادرسی مدنی است به دلیل اهمیت آن بر آن شدیم تا در این موضوع برآیند تکاملی و تاریخی و به تعبیر دیگر پیشینه تقنینی این قانون را بررسی و بیان کنیم. آنچه که جزء سرفصل اساسی این کتاب قرار گرفت دوره‌های حقوقی در ایران را بطور مجزا از زمان قدیم تاکنون مورد بررسی قرار می‌گیرد. این دوره‌ها شامل چهار دوره عبارتند از:

۱- دوره زرتشتی

۲- دوره اسلامی

۳- دوره مشروطه‌خواهی

۴- دوره جمهوری اسلامی

در دو دوره آخر، یعنی دوره مشروطه‌خواهی و دوره جمهوری اسلامی را می‌توان دوره تاریخ حقوق معاصر یا دوره تدوین قوانین در مجلس شورای ملی کشور نامید. در تاریخ معاصر ایران ۳ دوره زمانی متفاوت قانون آیین دادرسی مدنی تدوین گردید. برای این منظور قانون آیین دادرسی دادگاه‌های عمومی و انقلاب در امور مدنی مصوب ۱۳۷۹/۱/۲۱ خورشیدی (برابر با سال ۲۰۰۰ میلادی) که دارای ۵۲۹ ماده قانونی می‌باشد که اکنون در کشور اجرا می‌شود و بعنوان قانون جاری و مبنای کار محاکم می‌باشد و قوانین سابق آیین دادرسی مدنی را که در مراحل زمانی مختلف تقنین یافته‌اند و براساس سرفصل این کتاب تشریح شده است، چنانچه قانون سابق که نسخ گردیده است، قانون آیین دادرسی مدنی مصوب ۱۳۱۸/۶/۲۵ خورشیدی (برابر سال ۱۹۳۹ میلادی) دارای ۷۸۹ ماده بوده و

همچنین قانون اسبق که تحت عنوان «قوانین موقتی اصول محاکمات حقوقی» مصوب مجلس شورای ملی وقت در تاریخ ۱۲۹۰/۸/۱۸ خورشیدی (برابر با سال ۱۹۱۱ میلادی) در ۸۱۲ ماده قانونی، که با تصویب قانون آیین دادرسی مدنی مصوب ۱۳۱۸/۶/۲۵ خورشیدی قانون موقتی اصول محاکمات حقوقی مصوب ۱۲۹۰ هجری شمسی فسخ و ملغی اعلام گردید هم اکنون قانون آیین دادرسی مدنی مصوب ۱۳۷۹ خورشیدی به عنوان قانون فعلی و دارای اعتبار اجرا می‌شود که البته مجموعه قوانین حاضر باتوجه به تجمیع سه قانون آیین دادرسی مدنی در گذر یکصدساله تاریخ ایران و تطبیق آنها می‌توان به غنا و تکامل آیین دادرسی مدنی فعلی پی برده و از تجارب سالیان گذشته قانونگذار و حقوقدانان نیز استفاده کرد.

به علت اهمیت آیین دادرسی مدنی و شیوه رسیدگی پرونده‌ها در دادگاه‌ها و تدریس این واحد درسی بیش از سی سال در چند دانشگاه و همچنین به عنوان وکیل پایه یک دادگستری که بطور عملی آن را در دادرسی‌های روزانه انجام می‌دهم علاقمند شدم که این موضوع را انتخاب کنم. اهمیت موضوع از آنجا مشخص می‌شود که تمام دادگاه‌های ایران اگر بخواهند به یک پرونده رسیدگی کنند باید قوانین مشخص و واحدی را اجرا کنند و آن همان قانون آیین دادرسی مدنی باشد. اگرچه قانون آیین دادرسی مدنی، یک قانون شکلی و غیر ماهوی است ولی بسیار مهم و ضروری می‌باشد در واقع مقدمه رسیدگی ماهوی و ماهیتی هر پرونده قضایی می‌باشد.

هدف این است که مسائل مربوط به آن را بررسی و نکات مثبت و ضعف آن بیان شده و اگر نقصی داشته باشد راه کار عملی برای آن ارائه شود.

اگرچه قانون آیین دادرسی مدنی جزء قوانین شکلی می‌باشند ولی بسیار مهم و نقش حیاتی در پیشبرد یک پرونده حقوقی در محاکم دارد. اکنون چهار دوره دادرسی در دوره زرتشتی و صدر اسلام و مشروطه خواهی و جمهوری اسلامی ایران به تفکیک بررسی می‌گردد. در این قسمت لازم است که از خانم سمیه خانعلی زاده دانشجوی رشته

کارشناسی ارشد ادبیات فارسی و مریم بابایی دانشجوی کارشناسی ارشد رشته حقوق خصوصی و وکیل دادگستری و آقای احسان ولی پور کارشناس حقوق و آقای دکتر رضا حموله که در امر ویراستاری و جمع آوری برخی از مطالب کتاب کمال محبت را عطاء فرموده‌اند تشکر فراوان نموده و امید است این اثر برای اساتید و قضات و وکلا و دانشجویان محترم مثمر ثمر باشد.

جهان بگیرد اگر دادگستری داند

به قد و چهره هر پسر شاه خوبان شد

(حافظ)